

Od Redakcji

Niniejszy numer „Studiów Kulturoznawczych” poświęcony został tematyce wzorów kultury oraz wzorów obywatelskości analizowanych w kontekście kulturoznawczym, socjologicznym i politologicznym. Zawarte w nim analizy zagadnienia obywatelskości, pojęcia obywatela, wzorców postaw i form zaangażowania obywatelskiego oraz różnorodność definiowania i przedstawień obywatela pozwolą Czytelnikowi prześledzić zarówno przykłady ich praktycznego zastosowania obowiązujące dawniej, jak i te obecnie odnotowywane w kulturze. Prezentując wzory kultury wyznaczające pewne ramy, w których członkowie kultury myślą i postępują, jako teoretyczną kategorię, proponujemy przyjrzeć się analizie wspólnych cech różnych elementów kultury, ich trwałości, zmienności oraz złożoności, mając na względzie to, że zasięg wzorów oraz ich trwanie (obowiązywanie) ulegają pewnym przemianom. W związku z tym, że „wszystkie poziomy kultury są podatne na uwzorowanie, ale nie wszystkie w takim samym stopniu albo na takim samym poziomie świadomości”¹, wyłania się interesujący obraz zarówno zróżnicowania wzorców obywatelskości, jak i definiowania poszczególnych kategorii.

W niniejszym zbiorze znaleźć można omówienie teoretyczne wzorów kulturowych oraz ich społecznych i kulturowych funkcji, które prześledzić można w artykułach Jana Grada (*Wzory kultury a kształtowanie standardów obywatelskiego myślenia i działania*) i Małgorzaty Durzewskiej (*Próba uchwycenia wzorów obywatelskości w przestrzeni „płynnej nowoczesności”*). Prezentujemy również przykładowe sposoby definiowania pojęcia obywatela i obywatelskości oraz zestawy postaw i zachowań obywatelskich, jakie można wyróżnić zarówno we współczesnej kulturze, jak i z perspektywy historycznej. Znajdziemy je w artykułach Mateusza Niecia *Dyskusja demokratów z elitarystami o uczestnictwie w polityce. U źródła demokracji*; Andrzeja Bełkota – *Idea „świątłego obywatela” i jej dzisiejsza kondycja*; Marcina Klai – *Obywatel: człowiek pracujący czy próżnujący?*, a także Mai Brzozowskiej-Brywczyńskiej, która w artykule pt. *Obywa-*

¹ C. Jenks, *Związek między kulturą a strukturą społeczną*, tłum. W. J. Burszta, w: idem, *Kultura*, Poznań 1999, s. 53.

tel-Dziecko: ryba, która ma głos. Kilka uwag o przepisach na model dziecięcego obywatelstwa porusza problem społecznej pozycji i stosunku do najmłodszych obywateli.

W numerze można także odnaleźć przykłady opisów typowych dla danych kultur wzorów obywatelskości oraz wzorów edukacji obywatelskiej, a ponadto badawczych analiz przyczyn, dla których pewne wzorce są propagowane, a inne nie, bądź nawet eliminowane, oraz tego, jakim przemianom ulegały one w toku rozwoju i przeobrażeń kultury. Można tu wskazać artykuły Pauliny Depczyńskiej *Między autonomią a partycypacją – kształcenie polityczne w Szwajcarii w świetle teoretycznego modelu kompetencji obywatelskich w literaturze niemieckojęzycznej* oraz Andrzeja Leśniewskiego *Ewaluacja wzoru osobowego społecznika*. Przyświeca im założenie, że jeżeli traktować społeczeństwo jako „zorganizowany zbiór jednostek podzielających dany sposób życia, to kultura jest tym sposobem życia. Kultura podkreśla składnik zakumulowanych środków materialnych i niematerialnych, które ludzie dziedziczą, stosują, przeobrażają, rozumieją i przekazują dalej”².

Mechanizmy rozwoju społeczeństw oraz postaw obywatelskich w perspektywie społeczno-politycznej można odnaleźć w artykułach Hanny Mamzer *Spółeczeństwo obywatelskie jako proces*, Krzysztofa Bondyry *Westerny a demokracja lokalna* i Michała R. Węsierskiego *Postawy obywatelskie i przejście żywieniowe a dobrostan społeczny*. Warto w tym kontekście zwrócić również uwagę na aspekt prawny kultury zarysowany przez Michała Boczka w artykule *Kultura prawna a propaganda prawna*. Zakładając, że członkowie każdej kultury kierują się pewną wspólną kategorią wartości oraz norm nadrzędnych dla danej wspólnoty, w oparciu o które kształtowane są formy ich myślenia, zachowania i działania, można śledzić działanie tego mechanizmu ułatwiającego funkcjonowanie członków danego społeczeństwa, wspólnoty czy kultury. Ruth Benedict np. wskazała, że „społeczność ludzka musi wytworzyć jakiś wzór, według którego żyje. Uznaje ona pewne sposoby reagowania na określone sytuacje i pewne sposoby ich oceny. Członkowie tej społeczności przyjmują takie rozwiązania za podstawę swojego bytu i niezależnie od trudności traktują je jak swoje. Ludzie, którzy zaakceptowali jakiś system wartości i postępują według niego, nie mogą bez narażenia się na nieskuteczność działań i chaos myśleć i zachowywać się według innego systemu wartości sprzecznym z wyznawanym”³. Wzory kultury stanowią zatem zaplecze ideologiczne, które jest wyznacznikiem i motorem działań. Wobec tego każde działanie uczestników kultury uwarunkowane jest wzorami myślenia, które nadają sens ich czynnościom i znaczenie symbolom, jakimi jej członkowie posługują się – albo/i charakterystycznymi dla danej zbio-

² Ibidem.

³ R. Benedict, *Zadanie: Japonia*, tłum. E. Klekot, w: eadem, *Chryzantema i miecz. Wzory kultury japońskiej*, Warszawa 1999, ss. 22-23.

rowości, albo też tymi, które podmiot sam akceptuje i adaptuje jako swoje, lub przeciwnie – przeciwko którym występuje, ponieważ nie pasują one do jego systemu wartości i jako takie zaakceptowane zostać nie mogą.

Szczególną uwagę autorów prezentowanych w tym numerze artykułów zajmują zagadnienia wzorów aktywności obywatelskiej zawartych w formach buntu w kulturze, oporu i nieposłuszeństwa obywatelskiego, które świadczyć mogą o zaangażowaniu obywatelskim, jego przejawach, odmianach i funkcjach, odnotowywanych w historii oraz zaznaczających się wyraźnie w kulturze współczesnej. Małgorzata Borkowska-Nowak w artykule *Nieposłuszny obywatel. Rekonstrukcje i interpretacje idei walki bez użycia przemocy* oraz Sebastian Gałęcki w artykule *Sprzeciw sumienia i nieposłuszeństwo obywatelskie* przedstawiają zarys teoretyczny tego problemu. Natomiast Juliusz Tyszka w tekście pt. *Teatr studencki lat 70. w Polsce jako przykład obywatelskiego buntu i sprzeciwu* oraz Joanna Ostrowska w artykule *Człowiek performujący jako obywatel* i Magdalena Grenda w tekście *Pomiędzy buntem a outsideryzmem, czyli słów kilka o formach aktywności obywatelskiej w ramach polskiego teatru alternatywnego* prezentują jego praktyczne przejawy.

Celem niniejszego numeru „Studiów Kulturoznawczych” jest zaprezentowanie różnorodności aspektów i podejść do obywatelskości oraz wzorów kultury w kontekście obywatelskim. Przedstawiają one obraz dzisiejszej dyskusji nad aktualnym zagadnieniem przestrzeni kulturowej. Łączy ona problem przestrzeni publicznej z aktywnością obywatelską, jak również problematykę teoretycznych rozważań na temat przynależności oraz obszarów obywatelstwa w przestrzeni społecznej i prywatnej; wzorców kształtowanych postaw obywatelskich, a także ich historycznych, kulturowych i prawnych uwarunkowań.

Małgorzata Durzewska